

Geleneksel Makamlar Kullanılarak Yazılan Etütlerin Piyano Eğitimi Açısından Önemi

The Importance of the Studies Composed by Using Maqams in terms of Piano Education

Enver TUFAN

GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Ankara - TÜRKİYE
etufan@gazi.edu.tr

ÖZET

Etütler piyano eğitimi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Tarih boyunca bir çok besteci etütlere farklı amaçlarla yaklaşmış ve farklı roller yüklemişlerdir. Etütler günümüzde de piyano eğitiminin her kademesinde etkin olarak kullanılmaktadır.

Bu çalışmada; piyano eğitimi içerisinde tartışmasız bir öneme sahip olduğu bilinen etütlerin nasıl çalışılması gerektiği, geleneksel makam ve makam dizilerinin özellikleri ile piyanoya aktarılma biçimleri, bu anlayışla yazılmış etütler içerisinde seçilen üç etüdün kazandırmayı hedeflediği davranışlar açısından incelemesi yapılarak genel bir değerlendirmede bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Etüt, geleneksel makamlar, piyano eğitimi

ABSTRACT

The studies have an important role in the piano education. During the music history, many composers have used these studies for different purposes. Today, these studies are still being used effectively in various levels of the piano education.

The aim of this article is to explain how to use these studies in the piano education and how to adapt the maqams and maqams scales into the piano. In addition, the purpose is to analyze and assess three selected studies in general on account of their target behaviors to be developed.

Key words: Studies, maqams, piano education

1. Etüt Tanımı ve Tarihiçesi

Almanca *etüde*, İtalyanca *studio*, İngilizce *study*, İspanyolca *estudio* olarak ifade edilen kelimeler, dilimizde bazı kaynaklarda “*etüt*” bazı kaynaklarda da “*etüd*” biçiminde kullanılmaktadır.

Müzik eğitiminde belirli zorlukları yenmek üzere hazırlanan etütler, çalgı tekniğini ustalık düzeyinde geliştirmeyi öngören, aynı zamanda müzikal değerlere de ağırlık veren araştırmacı nitelikte olgun alıştırmaya parçalarıdır. Etütlerin belirli bir formu yoktur. İki ya da üç bölümlü şarkı , bazen de “Rondo” formunda yazılmışlardır. Ancak çoğunluğu özgür formdadır. 15. yüzyılda org öğretiminde kullanılmak üzere yazılan eğitsel parçalar ilk etüt örnekleri arasında kabul edilir. Bu örnekler süreç içerisinde gelişim göstererek 18. yüzyılda kompozisyon değeri taşıyan kısa eserlere (prelude, toccata ve benzer özgür formlu parçalar) dönüşmüştür (Say,2002,189-190).

Etüt teriminin bugünkü anlamıyla ilk kullanımı, 18. yüzyılın sonlarına doğru Muzio Clementi'nin eserlerine kadar gider. M. Clementi, piyano için eser yazan (Op.2 üç sonat) ilk besteci olmanın yanında; piyanonun teknik olanaklarını inceleyen, her bir parmağın eşit güçte ve bağımsız olmasını öngören temrinlerin yöntemini geliştiren ve bu yaklaşımla parmakların dokunuş eşitliğinin sağlanmasını göz önünde bulundurmaya amaçlayan müzik tarihi içerisinde önemli bir bestecidir (Say,2002,190).

Çalgı müziğindeki etüt çalışmaları; 19. yüzyılın ilk çeyreğinde piyano alanında M. Clementi'ye ek olarak J. Baptist Cramer ve Carl Czerny ile gelişim gösterirken, keman alanında da Rodolphe Kreutzer, Nicola Paganini, Pierre Rode, Charles-Auguste de Berriot gibi bestecilerle devam etmiştir. Bu bestecilerin o günlerde yazdıkları etütler bugün bile çok büyük öneme sahiptir ve çalgı eğitiminin değişik aşamalarında değişik amaçlar için etkin bir şekilde kullanılmaktadır.

Piyano müziğinde etütler, zaman içerisinde gelişerek bazı bestecilerin eserleriyle (özellikle Chopin, Liszt, Skriyabin, Debussy, Moskovsky, Saygun, vb.) konser amaçlı virtüozluk gerektiren seçkin eserler düzeyine ulaşmıştır. Bu eserler içerisinde Ahmet Adnan Saygun'un "aksak ritimler üzerine on etüt"ü özel bir yere sahiptir. Saygun'un etütleri, ülkemizde geleneksel yapılar (dizi ve tartımlar) kullanılarak bestelenmiş ilk etütlerdir. Ancak yüksek bir çalma seviyesi gerektirdiği için, müzik eğitimi sürecinin yalnızca ileri aşamalarında kullanılabilir.

2. Etüt Çalışmanın Önemi ve Dikkat Edilmesi Gereken Öğeler

Etütler, çalıcının teknik kabiliyetini geliştirmek amacıyla tasarlanmış ve genellikle motif ya da belirlenmiş bir figür üzerine yazılmış enstrüman parçalarıdır (Agay,1981,185). Söz konusu parçalar, müzik edebiyatında rastlanan tüm güçlükleri sistemli ve belli bir bütünlük içerisinde aşmak düşüncesiyle ele alındıkları ve piyaniste ayrı bir deneyim kazandırdıkları için çalışmaları çok yararlı eserlerdir.

Pamir'e göre etüt çalışmalarında dikkat edilmesi gereken noktalar şunlardır:

- Etütler, çalışılırken temponun ve artikülasyonun eşitliğine, seçilen nüansların dozajlarına özen gösterilmeli ve bunların etüdün karakterine uygunluğu iyi belirlenmelidir.
- Etüdü oluşturan figürler kesin olarak açıklığa kavuşturulmadan ve gerçek temposu içerisinde kusursuz çalınmadan yeni bir etüde geçilmemelidir. Çalışma sırasında etütler küçük bölümlere ayrıştırılmalı ve bu bölümler daha sonra birleştirilmelidir.
- Etüt seçiminde dikkatli davranılmalı ve hep aynı tür etütler seçilerek zaman kaybedilmemelidir. Bölüm bölüm, çok yavaş ve iki elin ayrı ayrı çalıştırılmasını gerektiren etütlerde her seferinde ayrı bir çalışma yöntemi ödev olarak istenmelidir.

- Etüdün hızı, her şeyin kontrol altında tutulabildiği bilinçli bir hız olmalıdır.
- Etüt ve çalışma egzersizlerine ayrılan süre, toplam çalışma süresinin üçte birinden fazla olmamalıdır.
- Etüdün çalışılması aşamasında bütün sorunlara ayrı ayrı yaklaşılmalı ve zaman kaybını önlemek için aynı etüt ile birçok sorunun çözülmesi amaçlanmalıdır.
- Öğrencinin, etüt içerisinde oluşturulan türlü değişikliklerden zevk alarak ve sıkılmadan çalışması sağlanmalıdır (Pamir, tarihsiz, 130).

3. Geleneksel Makam Dizileri ve Piyanodaki Kullanımları

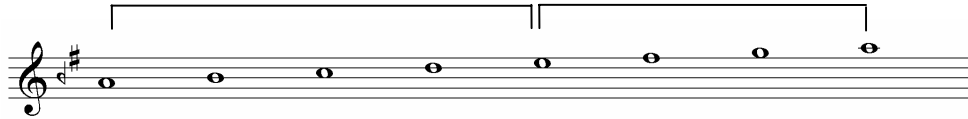
Piyano yapısal özelliği gereği bir tam sesi sadece iki eşit parçaya bölebilmeye özelliğine sahip bir enstrümandır. Bu bölünmüş sesler diyez ve bemol olarak ifade edilir. Geleneksel müziklerimizde ise bu bölünmeler (koma, bakiye, küçük mücennep, büyük mücennep, tanini ve artık aralık) çok daha küçük ve büyük parçalardan oluşur. Bu nedenle söz konusu seslerin piyano ile çalınabilmesi mümkün değildir. Piyanonun geleneksel müziklerimizin seslendirilmesinde kullanılması, piyanoda bulunmayan bu seslerin en yakınındaki sese eşitlenerek kabul edilmesiyle mümkündür.

Bu bölümde; amacı piyano eğitimi süreci içerisinde yüksek bir çalma seviyesi gerektirmeyen ve geliştirilmesi amaçlanan bazı teknik davranışları kazandırmayı hedefleyen “Günlerde Makamlar–Piyano İçin Makamsal Etütler” isimli kitap içerisinde seçilen üç esere ait geleneksel makam ve dizileri* ile bu dizilerin piyanoya aktarılmış biçimleri ele

* “Geleneksel Türk Müziğinde, “makam” kavramı ile “dizi” kavramı eş anlamlı değildir. Dizi, bir makamın içerdiği sesleri- perdeleri gösteren bir kavramdır; “makam” kavramı ise, dizi seslerinin geleneksel kullanım biçimini anlatır. Üstelik, makamların birçoğunda perde sayısı, yani dizi, sekiz perde ile sınırlı değildir; kimi makamların ses alanı (ambitus=aşıt) daha geniştir.” (Sun, 1998,2)

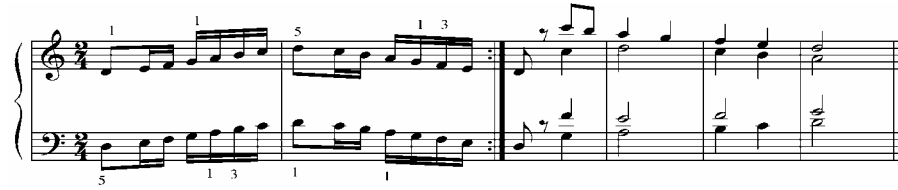
alınmıştır. Seçilen diziler sözü edilen kitabın sonunda dört oktav olarak verilmesine karşın bu çalışmaya sadece bir oktavlık biçimiyle aktarılmıştır.

Hüseyinî Makamı

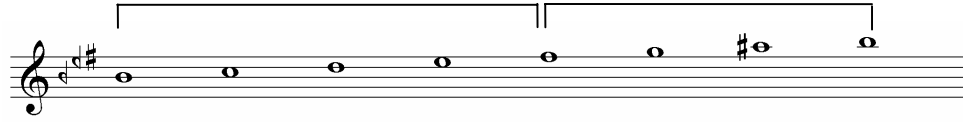
Hüseyinî beşlisi Hüseyinîde Uşşak dörtlüsü

- Karar sesi : Dügâh perdesi (la)
Donanım : Si-koma bemol, fa- bakiye diyez
Güçlü sesi : Hüseyinî perdesi (mi)
Seyir : Makamın seyri inici ve çıkıcı olarak kullanılır.
Yeden sesi : Rast perdesi (sol)
Dizi : Bir hüseyinî beşlisine, hüseyinî perdesindeki bir uşşak dörtlüsünün eklenmesiyle elde edilmiştir (Turan, 1993, 65).

Geleneksel kullanımıyla la sesi üzerinden yazılan hüseyinî dizisi, re sesine aktarılarak ve piyanoda çalınabilir duruma getirilerek (mi-koma bemol yazılmadan), belirlenen parmak numaraları ve Muammer Sun'un yazdığı kadansla aşağıdaki biçimde ifade edilmiştir. Diğer iki dizinin sonundaki kadans da yine Muammer Sun'a aittir.

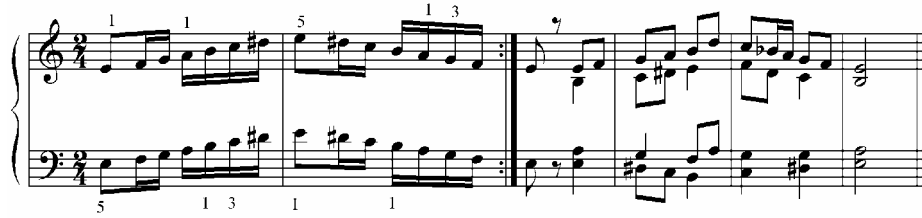
Segâh Makamı

Segâh beşlisi Eviçte hicaz dörtlüsü

- Karar sesi : Segâh perdesi (si)
 Donanım : La-fâ bakiye diyez, si-mi koma bemol
 Güçlü sesi : Neva perdesi (re)
 Seyir : Makamın seyri çıkıcıdır.
 Yeden sesi : Kürdi perdesi (bakiye diyez la)
 Dizi : Segâh beşlisine eviç perdesindeki hicaz dörtlüsünün eklenmesiyle elde edilmiştir (Turan, 1993, 126).

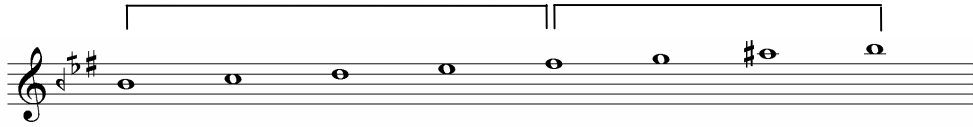
Geleneksel kullanımıyla si koma bemol sesi üzerinden yazılan segâh dizisi, mi sesine aktarılarak ve piyanoda çalınabilir duruma getirilerek (mi ve la koma bemol yazılmadan), belirlenen parmak numaralarıyla aşağıdaki biçimde ifade edilmiştir.

Hüzzam Makamı

Hüzzam beşlisi

Eviçte hicaz dörtlüsü

Karar sesi : Segâh perdesi (si koma bemol)

Donanım : Si–koma bemol, mi bakiye bemol, fa bakiye diyez

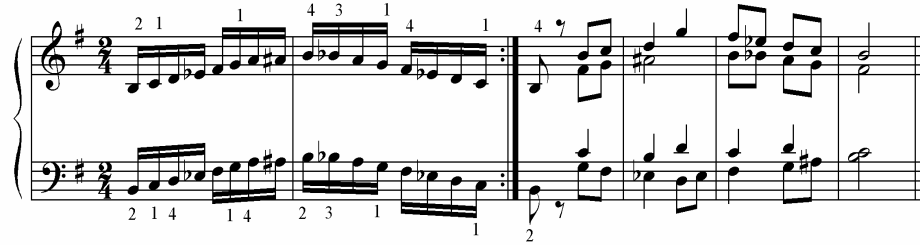
Güçlü sesi : Neva perdesi (re)

Seyir : Makamın seyri çıkıcıdır.

Yeden sesi : Kürdi perdesi (bakiye diyez la)

Dizi : Hüzzam beşlisine eviç perdesindeki hicaz dörtlüsünün eklenmesiyle elde edilmiştir (Turan, 1993, 115).

Geleneksel kullanımıyla si koma bemol sesi üzerinden yazılan hüzzam dizisi, si sesine aktarılarak ve piyanoda çalınabilir duruma getirilerek (si koma bemol yazılmadan), belirlenen parmak numaralarıyla aşağıdaki biçimde ifade edilmiştir.

4. Geleneksel Makam Dizileri Kullanılarak Yazılan Üç Etüdün İncelenmesi

Bu bölümde, bir önceki konuda geleneksel kullanım biçimleri ve bunların piyanoya aktarılmış durumlarının anlatıldığı dizilerle ilgili olarak aynı kitaptan seçilmiş üç etüdün genel hatlarıyla teknik, armonik ve müzikal açıdan incelemesi yapılmıştır.

Seçilen üç etüdün bestelenmesinde dörtlü armoni yaklaşımı kullanılmış ve her etüdün açıklamasının altına, bu etütlerin kitaptaki yazılımına sadık kalınarak ilk iki dizeği örnek olarak konulmuştur .

Hüseyinî EtütSalı

Hüseyinî makamı içerisinde bestelenen bu etütte,

- Öncelikle hüseyinî makamı ve re hüseyinî dizisinin kavratılması,
- Sağ elde etkili bir legato içerisinde uzun dizi çalışmaları ve önemlendirilmiş seslerin doğru biçimde ifade edilmesi,
- İki elde farklı çalma tekniklerinin gerçekleştirilmesi,
- Mezzoforte ve üstündeki nüans aralığı yapısıyla piyanodan ısrarla kuvvetli ses üretilmesi,
- Sol elde çift ses ve akor bağlantılarının müzikal bir anlayışla çalınması,
- Etüdün sonuna doğru önemlendirilmiş seslerin anahtar değişikliğine rağmen aynı etkiyle ifade edilmesi (el değişimi) ve
- Tüm bu işlemlerin hızlı bir tempo içerisinde gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

Etüt kazandırılması hedeflenen beklentiler açısından, Czerny Op.849, Op.636, Duvernoy Op.299, Heller Op.46, Bertini Op.29, Burgmüller Op.100 vb. gibi metotların beklentilerine benzer özellikler göstermektedir.

S a l ı
Hüseyini Etüt

Allegro

Segâh Etüt / Perşembe

Segâh makamı içerisinde bestelenen bu etütte,

- Segâh makamı ve mi segâh dizisinin kavratılması,
- İki elde koyu bir legato ve cümleme içerisinde, değişken (aralıklar açısından) paralel yapıların doğru biçimde ifadesi,
- Sol elde güçlü zamanlara rastlayan seslerin vurgulu ve tutarak çalınması,

- Birer ölçülük cümlelerin soru cevap ilişkisi içerisinde müzikal olarak ifade edilmesi,
- Sekizli aralığın (oktav) çıkıcı ve inici durumda farklı parmaklarla ezgi bütünlüğünü bozmadan yakalanmasının sağlanması,
- Dizi içerisindeki do-re diyez artık ikili aralığında yararlanarak, buna benzer yapılarda oluşabilecek parmak açma ve numaralama sorunlarının giderilmesi,
- Hızlı bir tempo ve geniş bir nüansa dayalı renk seçeneği ile eserin etkili bir biçimde ifade edilmesi amaçlanmıştır.

Segâh etüt içerisindeki kazandırılması hedeflenen davranışlara yönelik beklentiler, önceki etüdü ile ilişkilendirildiği metotlarla ortak özellikler göstermektedir.

Perşembe

Segah Etüt

Allegro

The musical score for 'Perşembe Segah Etüt' is presented in two systems. The first system is in bass clef (left hand) and treble clef (right hand). The second system is in treble clef (left hand) and bass clef (right hand). The tempo is marked 'Allegro'. The music features eighth and sixteenth notes with various fingerings and dynamics like *mp* and *mf*.

Hüzzam Etüt/Cuma

Hüzzam makamı içerisinde bestelenen bu etütte,

- Hüzzam makamı ve si hüzzam dizisinin tanıtılarak kavratılması,
- Etüdün başındaki giriş (introduction) bölümünün siyah–beyaz gibi birbirine zıt iki renk kurgusuyla (*f-p*) seslendirilmesi,
- Grupetto olarak ifade edilen ve hem teknik hem de müzikal olarak çalma zorluğu içeren süsleme yapısının, hüzzam makamı içerisindeki özellikle küçük ikili aralıkların kullanımıyla geliştirilmesi,
- Etüdün birinci sayfasında açık olarak yazılan grupettoların ikinci sayfada sembol olarak verilmesi ve bu yolla grupettonun açık ve kapalı yazımının öğretilmesi,
- Değişkeni çok olan farklı motif ve cümlesel yapıların, iki ele ayrı ayrı yüklediği çalma zorluklarının aşılabilmesi,
- Soru cevap biçimindeki karşılıklı konuşmaya dayalı anlatımların iyi bir cümlelemeyle ifade edilmesi,
- Piyanodan (*p*) fortissimo'ya (*ff*) kadar geniş bir renk seçeneğinin, etüdün etkili bir biçimde çalınmasına yansıtılması amaçlanmıştır.

Hüzzam etüt içerisindeki kazandırılması hedeflenen davranışlara yönelik beklentiler de, tıpkı önceki etütlerde olduğu gibi daha önce opus numaraları verilen etüt kitaplarıyla ortak özellikler göstermektedir.

C u m a
Hüzzam Etütü

Moderato

The musical score is written for piano and consists of two systems. The first system begins with a forte (f) dynamic and a piano (p) dynamic. The second system begins with a mezzo-forte (mf) dynamic. The score includes various musical notations such as notes, rests, and fingerings.

5. Sonuç

Piyanonun tarihsel süreci içerisinde etütlerin uzun bir geçmişe ve önemli bir yere sahip olduğu açıkça görülmektedir. Bu tarihsel süreç içerisinde bestelenen etütlerin bir kısmı etüt olma özelliklerinin ötesinde, bestecisinin ve icracısının sanatsal performansını seğileyebilmesine olanak tanıyan gösterişli eserler olma özelliği taşımışlardır. Ancak gerçek yazılma nedenleri piyano eğitimi açısından kazandırılması hedeflenen davranışların gerçekleştirilmesini sağlamak olmuştur. Tarih boyunca birçok besteci öncelikle yazdıkları bu eğitim amaçlı etütlerle tanınmışlardır.

Piyano eğitiminde kullanılmak amacıyla (tonal yapıda), ülkemiz açısından bakıldığında bu doğrultuda önemli sayılabilecek herhangi bir çalışmanın yapılmadığı görülmektedir. Eğitim amaçlı piyano etütlerinin bestelenmesinde geleneksel makamlarımızın kullanılması açısından bakıldığında ise bu amaçla yazılmış ve bu çalışma içerisinde de inceleme amaçlı

kullanılmış olan “Günlerde Makamlar–Piyano İçin Makamsal Etütler” kitabından başka yazılmış ve yayımlanmış herhangi bir çalışma yoktur.

Tampere bir enstrüman olan piyano, geleneksel makamlarımızın orijinal yapılarıyla seslendirilmesine uygun değildir. Bu nedenle geleneksel müziğimizin piyano ile seslendirilebilmesi piyanonun yapısına uygun eserlerin yazılmasına bağlıdır. Makamlarımızın bu doğrultuda düzenlenerek, kazandırılması hedeflenen davranışların gerçekleştirilmesinde bir araç olarak kullanılması; hem piyano eğitiminin gelişmesine hem geleneksel müziklerimizin ve yapılarının öğrenciler tarafından daha iyi kavranılmasına hem de ulusal müziğimizin tüm dünyada tanınmasına katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Agay, D. (1981). *Teaching Piano, Volume I*, Yorktown Music Press. Inc.
- Pamir, L. (Tarihsiz). *Çağdaş Piyano Eğitimi*, İstanbul: Beyaz Köşk Yayınları.
- Say, A. (2000). *Müzik Tarihi*, Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Say, A. (2002). *Müzik Sözlüğü*, Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Sun, M. (1998). *Türk Müziği Makam Dizileri*, Ankara: Evrensel Müzikevi.
- Tufan, E. (2003). *Günlerde Makamlar Piyano İçin Makamsal Etütler*, Ankara: Rekmay Ltd.
- Turan, B. (1993). *Türk Sanat Musikisi Genel Bilgileri*, İzmir: Kelaynak Matbaası.